

Зултргън—малин шимтă хот

Хагсу ганьгта тег газрин олт зўси бвси заагт зултргън бвси гигъад, малин шимтă гисн нег хот болдг. Зуна цагт, июль—август сард, газрин бвси—малин идг хагсад бгрсн цагт болхла, малин идг нургълдж зултргън бвси болна. Зултргън бвстă газрин участксар, хон мал хаврас авн намр кўртл шимтă кбк бвси идгтă йовихана. Зултргън бвси намр-увлин цагт чигн шимтă сән идг гидж хбчир тоолцхана. Зултргън бвси зуни ут-туршарт ургъна, тер учрар энўг малин ганцхн идгин бвси гилго, хадлгъна бвси гидж бас тоолх кергтă. Зултргън бвси, кемрджән хагсдж эс бгрсн болхла, сăәнәр хадгългдна, хон болн талдан чигн мал-агърусн дурлдж иднă.

Эн бвси, хагсу гань даагъад, ик ургъц бгдг бвси болдг. Кемрджән, энўг тăрхлă, эврән йирдән ургъси зултргън бвсиас 5—7 холван ик ургъц бгнă. Ёлгурнь, мал бсглгъяр уулддг дамшлтин хальмг станц 1937—1938 джилмўдт зултргън бвси тарăд нег гектар болгънас 37 центнер бвси хаддж авсмн.

Зултргън бвси тарăд бвси икър ургъадж болхиг хб болн яма бсглгънă Цуг союзин научн—шинджлгънă институтин дамшлт узулдж медўлсмн. Малин идгин газриг семлăд тăрсн зултргън бвси нег гектар болгънас 43 центнер бвси авгдсмн. Малин идг газрар зултргън тийгдж тăрснă хбон, хойр-негн джилин ут-туршарт тер газрар мал хăрулдж болш уга, болв ургъси бвсинь джил болгън хаддж болхмн.

Тийгăд, зултргън бвси тийм сән чинринь меддж тоолад, таньгъчд малин идг ясхин болн бвси икър ургъадж авхин эркд терўг збормг кевър, икър тăрджăх кергтă. Тер учрар эн бвси экнд сән оньган тăвх кергтă. Малин идг газрар болн эк ургъадж авлгъна участксар тăрх экиг, зултргън бвси ургъдг Хар газрин участксар цуглулдж авх кергтă. Зултргън бвси буудă октябрь сарин суулър болдмн. Буудань болад ирхлă, эн бвси оньгнь борлад харлдмн, тийгăд буудань эклăд унна. Буудăгъинь эс геехин эркд, эн бвсиг тургн кевър хурадж авх кергтă. Элстă газрар ургъси зултргъна буудань шулугъяр ундгиг медх кергтă, унхларн, сән гисн буудань турўлдж ундмн.

Зултргън ургъси газр, багъ гихдән нег гектар болхла, эврән йовдг комбайнар хурадж авч болхмн, комбайнар хурадж болшго бичкн агъу газрар, зултргъна буудăг гарар цуглулх кергтă. Эн кергт хбчириг орлцулдж, зултргън бвси эк цуглулгъна шишлнь звенос бурдăх кергтă. Правительство эн шимтă бвси чинринь меддж—зултргън бвси нег центнер буудан унинь 960—1000 арслнь мбнъг кедж батлсмн.

Борлад, харлджах зултргън бвсиг гарар хурасн цагт, хойр-нег цокад, эс-гидж гартан авч умгдж буудăгъинь салгъдж авдмн. Зултргъна экиг веялкър цеврлсн цагт, турўнък цеврлгънă 6—8 миллиметртă, хойрдгч цеврлгънă 3—4 миллиметртă решеткс тăвх кертă. Зултргън бвси экиг 12—15 процент чийгт кўргдж хагсах кергтă.

Зултргън бвси тăрлгънă сән цаг—суткдан 2—3 градус дулан болдг, ноябрь сарин чилгчър болдгнь, хб бсглгъяр уулддг институтин дамшлт узулдж медўлсмн. Цасн уга болад, кемрджән газрин кбрсн кбрă биш чийгтă болхла, зултргън бвсиг декабрь болн нам январь сард чигн тăрдж болхмн. Нег гектар газрт зултргън тăрлгънă кемджән 70—75 процент гарцта, 5—6 килограмм хагсу экн болх збвтă.

Зултргън тăрхин тблă, хамгин турўн болдж таджрха бвси тă, джбблн элстă газр йилгъдж авх кергтă, тийм газрт тер бвси нег улу сăәнәр амлдж гарна. Мал идшлăд гарч одсн газрар, таджрха шарлджта эмнг боли бндр газрар зултргън бвси тăрлгън эрки чинртă болдг. Зултргъна экиг цацдж тăрхларн, экн—буудас газрт эс булгддгар тăрх кергтă, терўнă тблă сеялксин дисксинь эс-гидж сошниксинь газрт арă кўрдгър тăвхмн. Джбблн газрт тăргдджăх экиг болхла, гуўндән 0,5—1 сантиметр хайдж болхмн. Зултргъна буудань йир гийгн болдмн, тер учрар зултргън бвси тăрлгън чийгтă газрар, салькн уга цагт тăрх кергтă.

А. К. ДУДАРЬ,

Хб боли яма бсглгънă научн—шинджлгънă Цугсоюзин институтин малин хот-хоолин отделин заведующ.